

ՔՍԱՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 7 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանից խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Տ է Լ Է Փ Օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ.

Տ է Լ Է Փ Օ Ն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Փետրվարի 24-ին, առաւօտեան 9 ժամին, Թիֆլիսում վախճանվեց

ԼԵՒՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԽՈԶԱՅԵԱՆ

Հոգեհանգիստը կը կատարվի այսօր, շաբաթ օր, փետրվարի 25-ին, կէսօրից
յետոյ, ժամը 3 1/2-ին, այն բնակարանում, ուր նա վախճանվեց, այն է՝ Մէքայէեան
փողոց, № 174: Հոգեհանգիստից յետոյ մարմինը կը տեղափոխվի Վանքի մայր-եկե-
ղեցին: Թաղումը տեղի կունենայ կիրակի օր, փետրվարի 26-ին: 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թիւրքաց կառավարութիւնը և քննիչ յանձնա-
ժողովը. Մամուլի կարծիքը հայոց հարցի մա-
սին. Մէկսիկայի մամուլը և հայոց հարցը. — ՆԵՐ-
ՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Խմբագրութեան կողմից. Թա-
ղաժողովը Գեղարքի ձանապարհորդութիւնը
և ինչ վարդապետ խօսքերն. Ով պէտք է կատա-
րի. Ռուս զորքը Լէսկով. Նամակ Արմաւիրից. Ներ-
քին յուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նոր օրի-
նագծեր Գերմանիայում. Նամակ Թիւրքիայից.
ՀԵՈՒԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ԹԻՒՐԿԱՅ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՔՆՆԻՉ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՂՈՎԸ

Երբ եւրոպական մեծ պետութիւնները
ստիպմամբ Թիւրքիան վերջապէս ստիպվեց
համաձայնվել քննիչ յանձնաժողով ուղար-
կելու Սասուն, եւրոպական մամուլը և
Թիւրքիայի մաքրաւեցական քաղաքականու-
թեան ծանօթ անձինք այն կարծիքը յայտ-
նեցին, որ նա ամէն միջոցներ ձեռք կառնի
ճշմարտութիւնը թաղանթելու համար:

Սկզբնորում սուլթանի կառավարութիւնը
այն մեծ յոյսն էր տածում, թէ եւրոպա-
կան պետութիւնները երկար համերաշխ
չեն կարող մնալ միմեանց հետ՝ քննիչ
յանձնաժողով ուղարկելու հարցում: Բայց
երբ այդ յոյսը չիրականացաւ, նա սկսեց
ձգձգել հարցը զանազան ձեւերով պա-
հանջներ անելով:

Երբ այդ պատրուակները ևս ապարդիւն
անցան և քննիչ յանձնաժողովը հասաւ
Սուշ, Թիւրքաց կառավարութիւնը սկսեց
արդէն այնպիսի միջոցներ ձեռք առնել,
որոնք նպատակ ունէին անդամալուծել քն-
նիչ յանձնաժողովի եւրոպական պատուի-
րակները գործունէութիւնը և թոյլ չը
տալ, որ ճշմարտութիւնը մերկանայ նրանց
առաջ՝ իր բոլոր զարհուրելի կողմերով:

Այդ միջոցներէն մէկն էր եւրոպական
Թղթակիցներին արգելել Սուշ և Սասուն
գնալը: Տարակույս չը կայ, որ եւրոպացի
Թղթակիցները կարող էին մեծապէս նը-
պաստել քննիչութեան գործին, երևան հա-
նելով այնպիսի իրողութիւններ, որոնց մա-
սին սարսափահար ժողովուրդը դժուար
թէ համարձակեր պաշտօնագէտ յայտնել
յանձնաժողովին: Հէնց այդ նպատակով
Դուռը մերժեց և իշխման պատրիարքին,
երբ սա պահանջեց, որ ինքն ևս ներկայա-
ցուցիչ ունենայ:

Բ. Դրան այդ տեսակ վարմունքը մեծ
զայրոյթ առաջ բերեց Անգլիայում և առ-
հասարակ Եւրոպայում: Վիկտորիա թա-
ղահոգի կառավարութիւնը յանձնեց Կ. Պոլս-
ի իր դեսպան Սըր Կէրլային դիմումներ ա-
նել այդ մասին Բ. Դրան:

Այդ մասին «Daily Graphic» լրագիրը
գրում է հետեւեալը. «Իբրեւ պատասխան
դեսպան Սըր Կէրլայ Կէրլայի օսմանեան
կառավարութեան ուղղած յիշատակագրին,
Բ. Դուռը յայտնել է թէ անկարելի է
Թղթատրել լրագիրները Թղթակիցներին
ձանապարհորդել Փոքր-Ասիայում, քանի որ
գոյութիւն ունի Սասունի քննիչ յանձնա-
ժողովը, որովհետեւ Բ. Դուռը ցանկանում

է, որ քննիչութիւնը բացարձակապէս ան-
կողմնապաշտ և անաչառ կերպով կատարվի,
իսկ Թղթակիցները, ձանապարհորդելով
Հայաստանում, կարող են սուտ և կեղծ
տեղեկութիւններ հաղորդել և մոլորեցնել
հասարակաց կարծիքը: Սըր Կէրլայ Կէր-
լայ Բ. Դրան այս պատասխանը հաղորդել է
Լոնդոն և սպասում է հրահանգի:

Ջարմանալի չէ, միթէ, որ անաչառ և
անկողմնակալ քննիչութեան մասին խօսում
է Թիւրքաց կառավարութիւնը: Անաչառ
և անկողմնակալ քննիչութեան ձգտողը թոյլ
կը տայ, որ ճշմարտութիւնը երևան հա-
նող բոլոր միջոցները գործադրվեն ի հա-
կէ, Բ. Դրան այդ պատասխանը չէր կարող
բաւարար համարվել, ուստի և անգլիական
դեսպանը, ինչպէս հաղորդում է նոյն լրա-
գիրը, մի երկրորդ դիմում արւաւ և այս
անգամ Դուռը ստիպվեց մի նոր դիմում
անել: Ահա ինչ է գրում լրագիրը.

«Լրագիրները Թղթակիցներին Հայաս-
տանում ձանապարհորդելու Թղթատու-
թեան խնդիրը հետեւեալ լուծումն է ստա-
ցել սըր Կէրլայի մի նոր պահանջի համեմատ
Դուռը համաձայնվում է Թղթատրել Թղթ-
ակիցներին ձանապարհորդել Փոքր-Ասիայի
բոլոր նահանգներում, բացի Բիթլիսի նա-
հանգից: Այդ բացառութիւնը պէտք է
գործադրվի, քանի որ քննիչ յանձնաժողովը
Սուշում է»:

Սակայն Թիւրքաց կառավարութիւնը իր
այդ խտտումն էլ չէ կատարում. — ոչ մի
եւրոպացի Թղթակից մինչև այսօր չէ կա-
րողացել մտնել Թիւրքաց Հայաստան, էլ
չենք խօսում Սասունի գաւառը կամ Բիթ-
լիսի վիլայէթը մտնելու մասին: Մի երկու
Թղթակից, ճշմարիտ է, կարողացան հաս-
նել Երզրում, բայց Երզրում մէջ նրանք
այնպիսի պայմաններով են շրջապատված,
այնքան ծնշված են լրտեսներով և մասնիչ-
ներով, որ հազիւ կարողանում են իրանց
անձը պահպանել, ուր մնաց թէ տեղեկու-
թիւններ հաւաքել հայոց հարցի մասին:

Եւ հէնց այն միջոցին, երբ այդ կառավա-
րութիւնը չէ թոյլ տալիս, որ ոչ մի քրիստո-
նեայ, մի հայ, մի սասունցի մօտենայ քն-
նիչ յանձնաժողովին և մի հատ խօսք ասէ,
— այդ բոլորից յետոյ, ասում ենք, Թիւր-
քիան այնքան միամիտ է, որ կարծում է
թէ Եւրոպան նշանակութիւն կը տայ
Թիւրք քննիչներին զեկուցումներին և իր
ասածներին:

ՄԱՍՈՒԼԻ ԿԱՐԾԻՔԸ ՀԱՅՈՑ ՀԱՐՅԻ ՄԱՍԻՆ

Ֆրանսիական «National» լրագրի մէջ
կարդում ենք հետեւեալ անկողմնակալ տողերը.
«Յայտնի է, որ անգլիական լրագիրները
հայերին ներկայացում են, որպէս Թիւր-
քաց զաղաճութեան անմեղ զոհեր: Անգլիա-
կան մամուլի կիլինաների անմեղութեան
մասին մի գաղափար տալու համար, մեզ
հաղորդեցին Կ. Պոլսից յեղափոխական մի
շրջապատական բնակիչը, որ զաղանի կեր-
պով տարածել են Ամասիայի հայերից շա-
տերի տներում: Այդ պրօկլամացիայի բո-
վանդակութիւնը, նման առհասարակ այդ

տեսակ գրուածներին, ուրիշ բանի մասին
չէ խօսում, եթէ ոչ Հայաստանի միապե-
տութիւնը դարձրած անկախութեան մա-
սին, արխիւազատմիտ կազմակերպութեան
մանրամասնութիւններով: Տեղական իշխա-
նութիւնները քննութիւն են սկսել գտնե-
լու համար այդ պատկերի հեղինակնե-
րին, որոնք, անկասկած, շուտով կը բրն-
վեն»:

Բ. Երլինի «Militaerische Politische-Cor-
respondenz» լրագրում տպւած է հետեւեալ
տեղեկութիւնը. «Եթէ հայոց հարցում
բրիտանական կառավարութեան գործու-
նէութեան եղանակի պատճառով դիպումա-
տիական յարաբերութիւնները չը խզվեցին
Թիւրքիայի և Մեծ Բրիտանիայի մէջ, դա
բացառապէս Կ. Պոլսի առաջ դեսպան
Նէլլիօլի շնորհիւն էր, որը յայտնեց
սուլթանին, թէ Օսմանեան կայսրութեան
ամբողջութիւնը Ռուսաստանը և Ֆրանսիան
անհրաժեշտ են համարում եւրոպական
հաւասարակշռութեան և ընդհանուր խա-
ղաղութեան համար: Դրանից յետոյ սուլ-
թանը, ապացուցանելու համար, թէ դե-
պի Ռուսաստանը բարեկամաբար է տրա-
մադրած, հասկացնել տուցի, որ ինքն
կը թոյլ տայ առաջ գլխավորական նաեւ
լին ազատ կերպով անցնել Դարդանէլի,
հէնց որ այդ առիթով պաշտօնական հա-
ցում կը լինի իրան»:

Կ. Երմանական «Politische Correspon-
denz» լրագրին Կ. Պոլսից գրում են, որ
սուլթանը, ինչպէս երևում է, չէ ցանկա-
նում, որ բրիտանական մինիստրութիւնը
վարաբերվի դէպի իրան, որպէս մի
«quantité negligible»-ին, և այդ պատ-
ճառով յանձնարարեց Լոնդոնի Թիւրքաց
դեսպանին լորդ Կիմբըրլէյի ուղարկութիւնը
զարձնել այն հանգամանքի վրա, որ այն
խօսքերը, որ թոյլ տուցին իրանց անգլիա-
կան մինիստրների մի քանիսը պարլամեն-
տում, խօսելով Հայաստանի անցքերի մա-
սին, հակառակ են սուլթանի միապետա-
կան իրաւունքներին:

Կ. Պոլսի մեր Թղթակցի հաղորդած այն
տեղեկութիւնը, թէ Սասունի դէպքերի առի-
թով է նշան սղի Կ. Պոլսի Միացեալ ըն-
կերութիւնները յետաձգեցին նշանակված
պարահանդէսը, հաստատում է և «Times»
լրագրի Կ. Պոլսի Թղթակիցը: Պարահա-
նդէսի համար հաւաքված փողերը կը գոր-
ծադրվեն յօդուտ հայոց դպրոցներին:

Անգլիական «Times» լրագրին գրում
են հոռով, որ Երզրումի խաղաղական հիւ-
պատու սինեօր Մօնակօն ներկայացրել է
իր կառավարութեան մի տեղեկագիր, որի
մէջ հաստատում է հայերի կոտորածը
Թիւրքաց Հայաստանում: Նա պնդում է, որ
ինքն անձամբ հարցաքննել է կոտորածի
վիտներին, և եկել է այն վերջնական եզրա-
կացութեան, որ Թիւրքերը բարբարոսաբար
կոտորել են հայերին»:

Մանչեստրի «Manchester Guardian»
լրագրի փետրվարի 2-ի համարում տպւած
է մի ընդարձակ յօդուած «Հայոց նոր պատ-
րիարք» վերնագրով, որ նուիրված է Իդ-
միրանին: Յօդուածագիրը սկզբում խօսում
է ընդհանրապէս Պոլսի հայոց պատրիարք-
ների նշանակութեան և նրանց խաղաղա-
գրի մասին, ապա անցնելով Իդմիրանին,
բերում է նրա առաջին ծառը, որ ասաց
ազգային ժողովում, կէտ առ կէտ բացատ-
րում է նրա բովանդակութիւնը և այդ առի-
թով կանգ է առնում սահմանադրութեամբ
հայերին և պատրիարքին տուած իրաւունք-
ները վրա: Դրանից յետոյ յօդուածը խօ-
սում է Իդմիրանի մէկը միւսի ետեւից
արած զանազան քայլերի վրա, և վերջապ-

նում է հետեւեալ խօսքերով. «Ինչ որ կա
րող է լինել Հայաստանում, դա կախված է
ի հարկէ պետութիւնների միջամտութիւ-
նից, բայց հայերը իրանք կատարեալ իրա-
ւամբ կարող են շնորհաւորել իրանց, որ
այսպիսի ճնշածամի մէջ նրանք Կ. Պոլսում
պաշտօնական ներկայացուցիչ ունեն իզմիր-
լեանի նման հայրենասէր և անվեհեր
մարդը»:

ՄԵԿՍԻԿԱՅԻ ՄԱՍՈՒԼԸ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՀԱՐՅԸ

Անդր-Ատլանտեան հեռաւոր երկիրներն ևս բա-
կան են հետաքրքրվել հայոց հարցով: Միացեալ-
Նահանգների մամուլը վաղուց զբաղված է Թիւր-
քաց հայերի խնդրով. այժմ հերթը հասել է աւե-
լի հեռաւոր երկիրների մամուլին:

Մէքսիկայում հրատարակվող «Echo du Mexique»
լրագիրը մի յօդուած է նուիրել այդ հարցին, որի
մէջ յայտնում է իր կարծիքը այն մասին, թէ որն
է հայոց հարցը լուծելու ամենագործնական միջո-
ցը:

«Շատերը գիտեն, ասում է լրագիրը, այն դէպ-
քերը, որոնք կատարվեցին Հայաստանում Բիւր-
դերը, որ մի աւագակարար և կուսարար ցեղ են,
նոր հարստահարութիւններ գործեցին հայերի
դէմ, հարստահարութիւններ, որոնք վերջացան
անազնի կոտորածներով. հաւատացնում են, որ
զոհերի թիւը հասնում է 10.000-ի:

«Անգլիան, այդ գործում, մի շատ ձախող վար-
մունք ունեցաւ: Յայտնի է, որ եթէ նա ինքն
ուղղակի չէ գրգռել այդ արեւմտեղ դէպքերը,
գտնէ աշխատում է նրանց իր սեփական օգտին
ծառայեցնել:

«Միւս» կողմից, Թիւրքիան անընդունակ է
պաշտպանելու կարգը և խաղաղութիւնը իր ա-
սիական նահանգներում և բազմաթիւ անգլիական
լրագիրներ պահանջում են, որ Եւրոպան միջամտե-
այդ գործերում:

Ապա յիշելով «Times» լրագրի հաղորդած այն
լուրը, թէ Ռուսաստանը հարկաւոր է համարել
զգուշութեան միջոցներ ձեռք առնել, մէկսիկա-
կան լրագիրը շարունակում է.

«Եւ հարկէ, Եւրոպան պարտաւոր է միջամտել և
Ռուսաստանը իրաւունք ունի զգուշութեան մի-
ջոցներ ձեռք առնել:

«Հայոց հարցի լուծումը, որ այնքան երկար
ժամանակ առկա է մնացել, այժմ այլ ևս անյե-
տաձգելի է դարձել:

«Պէտք է, անհրաժեշտ է ապիկար Թիւրքիայի
ձեռքից լսել քրիստոնեայ ժողովուրդների կառա-
վարութիւնը, որովհետեւ նա չէ կարողանում, կամ
չէ կամենում նրանց պաշտպանել քրեադրերի ֆա-
նատիկոսութեան դէմ:

«Ամենալաւ լուծումը, միակ հնարաւոր լուծու-
մը կը լինի զիջել Ռուսաստանին օսմանեան զը-
րոշակի տակ մնացած Հայաստանի մասը:

«Ռուսաստանը արդէն տիրապետում է Հայաս-
տանի մի մասին, որտեղ նա հաստատել է ան-
գորութիւն և կարգ՝ կովկասեան միւս նահանգ-
ների պէս: Պէտք է թողնել, որ նա վերջացնէ իր
քաղաքականութիւնը միտքիս այդ բազմաշաղաք
երկրում»:

Գոնէ հեռաւոր Մէկսիկայի մամուլից ամաչեւ
միշտ աղաւաղութեան, հաւասարութեան
և եղբայրութեան անունով խօսող Ֆրանսիա-
յի մամուլը, որի օրգաններից մէկը, «Voltaire»
լրագիրը, հաւատացնում է, թէ Սասունի կոտորա-
ծի պատճառը իրանք հայերն են եղել և Ջըքի-
փաշան ու Համիդի գործը եկել են միայն խաղա-
ղութիւնը վերահաստատելու նպատակով...

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Պարտք ենք համարում վաղորդ յայտնել, որ այն բաժանորդները, որոնք մասնաժամ են վճարում բաժանորդագրվելը, պետք է իրանց երկրորդ վճարը հասցնեն խմբագրություն համար 1-ին Ուստի, որպես զի ստիպված չը լինենք դադարեցնել «Մշակ» ուղարկելը, խնդրում ենք ժամանակին հասցնել բաժանորդագրվելը:

Ամերիկայից «Մշակին» բաժանորդ գրվողները անդադար դիմում են մեզ հարցնելով «Մշակին» բաժանորդագրվելու պայմանները: Ի գիտություն արտասահմանի բոլոր բաժանորդներին, հարկաւոր ենք համարում յայտնել, որ «Մշակին» տարեկան գինը, թէ Ռուսաստանում, և թէ արտասահման մի և նոյն է, այն է 10 ռուբլի: Եւրոպայից բաժանորդ գրվողները կարող են ուղարկել 25 Ֆրանկ, իսկ Ամերիկայից բաժանորդ գրվողները՝ 5 Դոլլար:

Հասցէն փոխելու պէտք է անպատճառ ուղարկել 28 կոպէկ կամ չորս հատ 7 կոպէկանոց պոստային մարկաւ:

ԹԱԳԱՅՈՒՄՆԵՐ ԶԵՍԱՐԵՎԻՉԻ ՀԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրվարի 21-ից Նորին կայսերական Բարձրութիւն Թագաժառանգ Զեսարեւիչ Աբասովիչի ճանապարհ ընկաւ դէպի Ալժիր:

Նորին Բարձրութիւնը, ուղեկցութեամբ կառավարական օգնական կոմս Տատիչէվի, պատուաւոր էլքը-բժշկական Պոպովի, բժշկական Եակովլեւի, ժանդարմների վարչութեան գլխաւոր գնեւորակ Եանկովսկու և ուրիշների, փետրվարի 21-ին, գինըվա 11 1/2 ժամին Բորժովցի ճանապարհ ընկաւ դէպի Բաթում: Դէպի Բաթում տանող ճանապարհը գինըվա լուսաւորված էր խաղաղութեամբ կայարանները զարդարված էին դրօշակներով և ծաղկափնկերով:

Առաւօտեան, թիւն կայարանում, Նորին Բարձրութեանը դիմաւորեցին Օլգենբուրգեան պրինցըր, ղրխորական նահանգապետը, ազնուականութեան պատգամաւորութիւնները իրանց պարագլուխներով, քաղաքագլուխը և զօրքերը երաժշտական խմբերով: Թագաժառանգ Զեսարեւիչը անցաւ զօրքերի առաջ շարքի: Ուղեկցութեամբ:

Նորին Բարձրութիւնը Բաթում հասաւ ցերեկվա 1 ժամին: Քաղաքը և նահանգիստը զարդարված էին դրօշակներով և ծաղկափնկերով: Նորին Բարձրութեանը դիմաւորեցին քաղաքի ժողովուրդը (ուրաները) աղաղակներով, և զօրքերը երաժշտութեամբ: Բերդի կամենդանտը պատուաւոր րապորտ ներկայացրեց: Ներկայացան իշխանութիւնները և պատգամաւորութիւնները: Շոգենաւի վրա ներկայացաւ հրամանատար իշխան Եսախովսկոյ:

Թագաժառանգ Զեսարեւիչը «Պոլխարնայա Զվեզդա» նաւով կէսօրից յետոյ 2 1/2 ժամին ճանապարհ ընկաւ Ալժիրի, Ալժիր:

ԼԵՒՈՂ ՎԱՐԿԱՊԵՏ ԽՕՅԱՅԵԱՆ

Ներկայացրեց, համալսարանական դիպլոմով, մեծ մեծ տնտեսները սրտում, ոգևորված գեղեցիկ յայտնով, նա թողեց «աշխարհ», մի կողմ դրեց «այս երկրի քաղցրութիւնները», հազաւ կրօնաւորի համեստ զգեստ և մտաւ վանք...:

Ինչ էր սպասում և ինչ դուրս եկաւ. նա ուղտ էր գործել. նա երեակայում էր, թէ «հայր սուրբ» անունը և կրօնաւորի հաղուստը կը բանան նրա առաջ բոլոր ճանապարհները, կը հարթեն բոլոր խոչընդոտները, և մի քանի տարի անցած՝ նա կը տեսնի իր գործի, իր խօսքի, իր ձգտումների արդիւնքը...:

Բայց մի քանի տարի անցած՝ այդ բոլորի փոխարէն նա իրան տեսաւ մահվան անկողին մէջ, տխուր գերեզմանի դիմաց... Նա չը վարժվեց վանական միջնորդին. վանքը իրան չը հասկացաւ, նա էլ վանականներին, որովհետեւ նա խօսում էր գիտութեան և ժողովրդի անունից:

Եւ ահա հեռու իր չըջանից, հեռու վանքից, հոգևոր եղբայրներից, թիֆլիսի մի յետ ընկած սենեակում, առանց օգնութեան, առանց միջոցների, հիասթափված, չըջապատված միմիայն

մի քանի անձնուէր աշակերտներով և ծանօթներով՝ նա մեռաւ, հեղինական ժպիտը երեսին...

Երեք օր առաջ մենք տեսանք Լեւոն վարդապետին մահվան անկողնում. նրա դէմքի վրա նկարված էր հիասթափ ու թիւն, նա կորցրել էր հաւատը դէպի այն շրջանը, ուր մտաւ լի հաւատով և յայտնելով...

Նա մեռաւ շատ երիտասարդ—30 տարեկան: Ինչքան թողեց, անկասկած կը հետաքրքրվեն եկեղեցու հայրերը—Ուլիսի:

Եւ ինչ կարող էր թողնել, երբ վերջին ամիսները նրա պէտքերը և ծախսերը հոգում էին նրա ծանօթները, ընկերները, իսկ ծառայի և հիւանդապահի դերն էլ կատարում էին նախկին աշակերտները...

Այդ բանը շատ քչերը գիտէին: «Մշակի» մի լուրը ցնցեց նրա ընկերներին, և այս երկու օրս զանազան քաղաքներից 200 ռուբլի ստացվեց նրա համար: Դա էր նրա միակ միջոցաւորութիւնը: Վեհափառ Կաթողիկոսն էլ ուղարկել էր 50 ռուբլի: Մահվանից 15 օրպէ առաջ Լեւոն վարդապետը գողովուհու ձեռքով հետեւաւ պատասխան է գրել իր Հոգեւոր հօրը:

«Ես յիսուն ռուբլին ստացայ քեր վեհափառութիւնից մահաւան անկողնումս. հաւանական է, գիտատես խնամատարութիւն կուղեւ արտայայտել բայց արդէն բաղաւոր էի... ինձ խնամում էին աշակերտներս, ընկերներս, ազգականներս զրաւով. պակասութիւն, կարիք չունէի»:

Հայրը խղճուկ, աղքատ, արժանաւոր մարդկանց կարող հոգեւորականութեան չըջանում մի քանի մարդիկ կային,— և դրանցից մէկն էլ պակասեց:

Խ. Մ.

ՄԻ ԽՈՇՈՐ ԿԱՐԻՔ

Ներկայացրեց Նորակազմ միջնորդութիւնը իր բազմաթիւ նախագծերով և ծրագրերով խոստանում է մեծ օգուտներ տալ Ռուսաստանի արդիւնաբերող ազգաբնակչութեանը: Նոր մեծ ցովիկ ռեֆորմների ամենամիջոցաւորական կողմը այն է, որ միջնորդութիւնից սպասվող բարեփոխումները տարածվելու են ոչ միայն Ռուսաստանի ներքին նահանգների վրա, այլ նաև նրա հեռավոր սահմանների վրա, որոնց մէջ են նաև Կովկասն ու Անդրկովկասը:

Լուրջ և ժողովրդի շահերին նուիրված մասնակցի պարտքն է իր խորհուրդներով և իր ձեռքի տակ գտնված միջոցներով աշակցել այն բոլոր հասարակութիւններին, որոնք խորհում են ժողովրդի բարօրութեան մասին: Եւ ահա այդ տեսակետից անհրաժեշտ ենք համարում երկրագործութեան միջնորդութեան ուղադրութիւնը հրաւիրել Անդրկովկասի երկրագործ և անասնապահ ազգաբնակչութեան մի խօշոր կարիքի վրա:

Խրաբանչիւր մի կովկասցի, որին երբ և իցէ վիճակվել է մինչև անգամ պատահմամբ մի երկրագործ ժողովրդի հետ չիփլել, նկատած կը լինի, որ երաշխութիւնից յետոյ երկրագործ ազգաբնակչութեան մեծ վնաս է հասնում քաղաքից անասնաբուհի ի հիւանդութիւնն երկրից: Թողնելով մի կողմ անասնաբուհի մէջ յաճախ պատահող մասնաւոր հիւանդութիւնները, բաւական է ասել, որ անասնաբուհի մէջ եղած համաճարակները, որպէս ժանտախտ, դարաղ, լուծ, կատարը և այլն, գրեթէ պարբերաբար ամեն տարի հազարներով կոտորած են անում և պղպիտով խանգարելով գիւղացիների դաշտային պարագլուխները, մեծապէս վնասում են նրանց բարեկեցութեանը:

Փորձառու, հմուտ, բարեխիղճ անասնաբուհի է Բ. Բ. Բ. որոնք ժողովրդական այդպիսի աղետներին ժամանակ կարող էին ահագին օգնութիւն հասցնել ազգաբնակչութեանը. հազաւ գիւղացիներ և նա իսկ անասնաբուհի երկրագործ—անասնապահի համար համարեա նոյնքան կարեւոր է, որքան մարդկանց բժշկիչը, որովհետեւ երբ գիւղացու անասնաբուհի հիւանդանում են, նա գրկվում է աշխատելու և ապրելու ամենաէական միջոցներից: Մեր երկրում եղած անասնաբուհիները այնքան քիչ են թույլ և այնքան տղաւ են իրենց մասնագիտութեան մէջ, որ ժողովուրդը դրանցից, բացի վնասներից, ոչ մի օգուտ չէ տեսնում, ուստի և բնական է, որ նա չէ դիմում դրանց օգնութեանը:

Բազմաթիւ լուս պատրաստված անասնաբու-

հիւր թիւը ամեն մի գաւառում, հսկել դրանց արթն ուն և սրտացաւ գործունէութեան վրա, տալ դրանց աւելի լայն պօլիցիական իրաւունքներ և նիւթական վարձատրութիւն, սա կը լինի երկրագործութեան միջնորդութեան կողմից մի մեծ բարիք մեր երկրի գիւղատնտես ազգաբնակչութեանը:

Մենք յուսով ենք, որ կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը պարտք կը համարի այս մտքով միջնորդութիւն անել նոր միջնորդութեան առաջ, որով և ընկերութիւնը արտայայտած կը լինի կառավարութեանը Անդրկովկասի գիւղատնտես ազգաբնակչութեան մի շատ կարեւոր ցանկութիւնը և կարիքը:

Գիւղատնտես Ա. Աթանասեանց

Ո՛Վ ՊԵՏԻ Ե ԿՍԱՐԷ

«Մշակի» 8-րդ և 11-րդ համարներում տպագրած յօդուածները՝ գիւղերում գիւղական բանկեր բանալու և հարկը հօւս բերքերով վճարելու մասին, արժանի են լուրջ ուշադրութեան:

Անկասկած, գիւղացու տնտեսական դրութիւնը քայքայվում է ահագին, չը տեսնված ու չը լաված տոկոսներ վճարելով վաշխառուին: Եւ գիւղացին գուցէ պարտք չունենայ, եթէ ծանր տոկոսը չը ճնշէ այդ ահագին բեռի տակ: Բաւական է, որ գիւղացին տասն ռուբլի վերցրեց վաշխառուից, մի տարուց յետոյ 15—20 ռուբլի պէտք է վճարէ. տարեկան երեք-չորս անգամ նորոգելով մուհակը և 20—30 տոկոս վերադիր անելով, գումարն անշուշտ 20 ռուբլու կը հասնի: Այդ փաստ է և հարկ չը կայ վիճարանութեան, իսկ վաշխառուական—պատժական օրէնքը դժուար կարող է այդ բոլորը երևան հանել, որովհետեւ վաշխառու, արդար, շատ լաւ գիտէ այդ բոլորը թաղանթաւ միջոցը:

Այդ, շատ գեղեցիկ է գիւղական բանկեր հիմնելու և հարկը հօւս բերքերով վճարելու միտքը: Բայց հարցը սրանումն է, թէ արեւոյ ձեռք է լինի գիւղացու այժմեան տնտեսաբար քայքայվող և կազմալուծող դրութեան առաջն առնողը: Ուրիշ խօսքով, ձեռք է լինի այդ գեղեցիկ նպատակների իրագործողը, դրանց նախաձեռնողը: Անկասկած, խօսքը տեղական ոյժերի մասին է:

Մենք չունենք գիւղական ինտելիգենցիա. այդ դասակարգի տեղը գիւղում բռնում են ուսուցիչը, քահանան, խօջան, տանուտէրը, վաշխառու. դրանք են գիւղի տէրը: Իսկ մշակ, խաշնարած, տոււարած գիւղացին բնաւ քաղաքի չը ճնշէ ոչ բանի և ոչ շտեմարանի մասին: Գոյադարձաբար, դեռ չունենք գիւղական հոգեւորական, որ կարողանայ ինքն ըմբռնել և ժողովրդին հասկացնել գիւղական բանկի կամ գիւղական շտեմարանի նշանակութիւնը:

Ապա ուրեմն ձեռք է լինի, կրկնում ենք, այդ նպատակների նախաձեռնողը. խօջան, տանուտէրը, գիւղի կապիտալիստը: Բայց չէ որ հէնց դրանք են ներկայացնում մեր ակնարկած վաշխառուների տիպը. ուրեմն ինչպէս կը ցանկան դրանք այդպիսի հիմնարկութիւնների գոյութիւնը... Ուրեմն ուսուցիչը, տարաբարդաբար, նա էլ շատ խախուտ և սահմանափակ պայմանների մէջ է ապրում, և կախում ունենալով հոգաբարձու-տէրտէրից, տանուտէրից և խօջանից ուսուցմարանի գոյութեան գործում, չէ կարողանում դեր կատարել այս գործում, մասնաւոր մեծ նակ է, անգործ է...

Ոյժ է պէտք, որ կարողանայ դիմադրել այդ հոսանքին, անվախ, աներկիւղ կերպով մեծառել վաշխառուական չարքերների դէմ և յաղթել տէրերին, խօջաններ և տանուտէրների ազդեցութեանը: Եւ այդ ոյժը մենք տեսնում ենք միակ և միայն այն երիտասարդութեան մէջ, որը գիւղական տնակից դուրս գալով, քաղաքում կրթութիւն է ստանում և այնտեղ նստում, առանց նախորդ օրէնքի չէ նրան անասնապահութիւն, մեղաւորութիւն, կաթնատնտեսութիւն, չեղարկութիւն, տնայնագործութիւն, երկրագործութիւն և այլն և այլն, և որոնց ասպարէզը գիւղում աւելի ազատ է և աւելի լուրջ:

Ահա այդ ահագին ոյժը, նոր ոգով, նոր գաղափարով գիւղական հասարակութիւն կազմելով, կարող է ունենալ և գիւղական բանկեր և

ժողովրդական շտեմարաններ, որից յետոյ նաև բարեկենցաղ գիւղական ժողովուրդը:

Ահա այս մասին պէտք է մտածել...

Տ.

ՌՈՒՍ ԳՐՈՂ ԼԵՍԿՈՎ

Հեռագիրը հաղորդեց, որ Պետերբուրգում մեռաւ Ռուս բեկեթորիստ Ն. Լեւկով:

Հանգուցեալ գրողը յայտնի էր՝ Ռուս հոգևորականների կենսից վերցրած բազմաթիւ նկարագրութիւններով և պատկերներով: Նա լաւ ծանօթ էր այդ կենսին, և ճշգրտութեամբ ներկայացնում էր այդ կենսից իր գրութեանը: Հասարակութիւնը, բարձր գնահատելով նրա դիտող ընդունակութիւնը և գեղարուեստական ձիրքը, կարող էր նրա գրածը ներքէ հաճութեամբ, թէ և շատ անգամ անբաւական էր մնում այն տեղեկացումներից, որ նա մտնում էր իր հերոսների խօսքերի և արարքների մէջ: Ինչպէս Ռուսաց շատ գրողներ, նա էլ իր կենսից միջոցում փոխեց իր նախկին ուղղութիւնը:

Լեւկովը իրան շատ համեստ էր պահում, փախչում էր ցոյցներից, յօրեւաններից և իր կտակումն էլ խնդրում է չը թաղել իրան չըբեղ կերպով, այլ համեստ, չը կարգաւ իր դադարի վրա ճառեր, չը զննէ դպրեւան պատկերներ, և գերեզմանի վրա կանգնեցնել միմիայն մի հասարակ փայտէ խաչ:

Նա մեռաւ 64 տարեկան հասակում:

Լեւկովի գրութեանից և ոչ մէկը հայերէն չէ թարգմանված:

ՆԱՄԱԿ ԱՐՄԱՆԻՐՑ

Փետրվարի 21-ին, ինչպէս արդէն ձեռք հեռագրից, ամենայն հայոց Կաթողիկոսը հասաւ Արմաւիր: Առաւօտեան ժամը 8-ից ահագին բազմութիւն սկսեց հաւաքվել եղբ. Տարասովների տան առաջ, որտեղ պատրաստված էր բնակարան կաթողիկոսի համար, եկեղեցու բազում և երկաթուղու կայարանում: Խանութները փակված էին: Ժամը 10-ին եկեղեցու զանգակները աւետեցին կաթողիկոսի գալուստը: Երբ գնացը կանգ առաւ, անմիջապէս Արմաւիրի հայ հասարակութիւնը մատուցեց աղ ու հաց թանգագին տիպէի վրա, ապա տեղական իշխանութեան ներկայացուցիչը շնորհաւորեց վեհափառի մուտքը Արմաւիր գիւղը:

Կայարանից վեհափառը նստեց առաջուց պատրաստած կառքի մէջ, որ ըմբռնէր իր վեց ձիւով, գնաց հայոց եկեղեցին, իսկ եկեղեցուց գնաց իր համար պատրաստված բնակարանը: Հանապարհի մի քանի տեղ լուսանկարները նկարեցին վեհափառի և բազմութեան պատկերը:

Տարասովների տան առաջ մինչև երեկոյ մեծ ժողովուրդ էր կանգնած: Մի քանի ժամանակից յետոյ, վեհափառը պատահանից օրհնեց «Կեցցէ» գոչող ժողովրդին:

Երեկոյեան մեծ փողոցը լուսաւորված էր: Լուսաւորված էր նոյնպէս թէ եկեղեցու բազը և թէ Տարասովների տունը:

Ամենայն հայոց Կաթողիկոսը այստեղից գնալու է Նոր-Նախիջևան: Վաղեկավազի հայ հասարակութեան կողմից եկել էին խնդրելու, որ Կաթողիկոսը գնայ Վաղեկավազ, բայց յայտնի չէ կերթայ թէ ոչ:

Խ. Տ.-Յ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մուշեղ հեռագրում են. «Եւրոպական ընդհանրաձայնութիւնը վերջնականապէս դադարեցրեց թիւրքաց իշխանութիւնների գործողութիւնների ընդունելը, որովհետեւ այն հարցը, թէ ուր պատասխանատու համարել կոտորածի համար, մնաց անորոշ: Մահմետական ազգաբնակչութեան ֆանատիկութիւնը սաստիկ գրգռված է օտար զինվորների գնալուց յետոյ: Վանի, Բիթլիսի Մուշի և Երզրումի ջրիտոնեաներին նոր կոտորած է սպանում»:

Մեր բաժանորդներից շատերը կարգաւոր «Մշակին» մէջ յայտարարութիւն, թէ դուրս է եկել մի որ և է գրքը, կամ վաճառվում է որ և է պատկեր, սխալմամբ կարծում են, թէ այդ բոլորը խմբագրատան է վաճառվում, և անդադար դիմում են մեզ և փող ուղարկելով խնդրում են:

Типографія Канцел. Главнотач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. 43.